

Nyāya

Sanskrit Dili'nde “mantık” sözcüğü Nyāya ile karşılandığı gibi, Hetuvidyā veya Hetuśāstra (nedenler bilimi) yahut da Ānvīkṣikī (sorgulama bilimi) gibi sözcüklerle de karşılanabilir.¹ Nyāyasūtra, Nyāya felsefesiyle ilgili ilk eserdir. Bu felsefe sisteminin kurucusu olarak Gotama (Gautama) gösterilir ki ona Akshapāda veya Dīrghatapas diye de seslenilmiştir.² Gotama adına başta Rigveda ve Upanishadlar olmak üzere sayısız Hint eserinde rastlarız. Bunların birçoğu başka Gotama'lardır. Ancak Vāyu Purāna'da Kanāda ile birlikte geçen Akshapāda adı, ondan başkası değildir. Nyāya felsefe sisteminin kurucusu Gotama, yaklaşık M.Ö. 550'lerde yaşamıştır.³ Felsefe sistemleri içinde Sāmkhya ile birlikte en eskilerinden biridir. Nyāyasūtra beş kitaptan oluşur. Bunlardan ilki Gotama'ya aittir, geri kalan üçü Vaiśeṣika, Yoga, Mīmāṃsā, Vedānta ve Buddhist felsefeyle ilgili tartışmalar içerir ve başkalarının elinden çıktığına işaret eder.⁴ Nyāyasūtra ile ilgili birçok yorum (bhāshya) kitabı yazılmıştır. Bunlardan en önemlisi Vātsyāyana'nın (M.S. 450) Nyāya Bhāshya'sıdır.

¹ Vidyabhusana, Satis Chandra, The Nyāya Sūtras of Gotama, s. I.

² Vidyabhusana, a.g.e., s. II.

³ Vidyabhusana, a.g.e., s. IX.

⁴ Vidyabhusana, a.g.e., s. X.

Nyāya, mantıksal gerçekçilik ve atomcu çoğulculuk felsefesidir ve Vaiṣeṣhika ile benzerlikler gösterir. Benzer yolları izledikleri için onlara “benzer yolları izleyenler” anlamında Samānatantra derler. Vaiṣeṣhika metafizik ve ontoloji konularını işlerken Nyāya mantık ve epistemoloji konularını işler. Her iki sistem de yaşamın acı olduğunu kabul eder, ruhun bağlarından kurtulmasını ve acının sona erdirilmesi gerektiğini savunurlar.⁵ Acının kaynağı cehalettir ve kurtuluş gerçek bilgiyi edinerek sağlanabilir. Nyāya’ya göre dört bilgi kaynağı vardır: Kavrama (pratyaksha), sonuç çıkarma (anumāna), kıyaslama (upamāna) ve güvenilir kişilerin sözleri (śabda). Sisteme göre ruhu, duyuları ve onlarla ilgili olan nesneleri bilmek gerekir. Akıl, eylem, yeniden doğuş, sevinç ve keder duyguları, felaketten kurtuluş gibi konuların da bilinmesi gerekmektedir. Ruh, akıl, düşünce ve bedenden tamamen ayrıdır. Beden maddenin birleşmesinden oluşmuştur. Akıl, gözle görülmeyen çok karışık, ince bir nesnedir. Aklın insan ruhuna hizmet etmesi sonucu kişi zevk ve keder duygularını duyar. Kavrama yeteneği ruha ait bir özellik değildir. Bu yetenek ruhun kurtuluşa ermesiyle kaybolur. Ölümsüz olan ruhun tarifi ve betimlemesi olanaksızdır. Ruhun istek ve keder gibi duyguları tatmasına neden olan, cehaletle kaplı aklın onu ele geçirmesidir. Kurtuluş, gerçek hakkında doğru bilgiler edinerek sağlanabilir. Görünürde maddeci olmasına rağmen Nyāya, tanrının varlığıyla ilgili

⁵ Sharma, a.g.e., 191.

birçok kanıt sayar.⁶ Bu sistem de başlangıçta tanrıtanımaz iken zamanla teistik bir karaktere büründürülmüş bir sistemdir.

Nyāya'dan daha eski olan bir başka sistem de Vaiśeṣika'dır. Bu sistemler olasılıkla Caynizm ve Buddhizm'den bile eskidirler. Sistemin kurucusu Kanāda'dır. Ona Kanabhuk, Ulūka, Kaṣyapa gibi adlar da verilmiştir. Vaiśeṣika sözcüğü, “ayırt etme özelliği, kategorileştirme” sözcüğü olan “viśeṣha” dan gelmektedir. O nedenle bu sistem “çoğulculuk gerçekçiliği” (pluralistic realism) olarak tanımlanır ve evrenin ruhunun çeşitliliği üzerinde durur.

⁶ Çağdaş, a.g.e., s. 41.